

УДК 378:005.6:33

В. О. Пархомиць,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ
ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ**

У статті розглянуто розвиток компетентнісного підходу в освіті України та зарубіжних країн, зокрема країн Європейського Союзу, в контексті застосування його до професійного навчання студентів економічних спеціальностей. Розкрито зміст компетентності як однією із найважливіших характеристик спеціаліста, який готовий до ефективного виконання власних обов'язків як фахівця в певній галузі.

Життя, яким ми зараз живемо, щодалі стає складнішим та динамічнішим, тому виборювання власного місця в суспільстві вимагає від фахівця великих зусиль та спонукає його до оволодіння все більшим і більшим набором компетенцій. У сьогоднішній успішної може бути тільки та людина, яка може вчасно адаптуватись до сучасного мінливого світу та здатна приймати самостійні рішення. Тому вважаємо актуальним буде розгляд компетентнісного підходу в контексті застосування його до професійного навчання студентів економічних спеціальностей.

Мета статті – розглянути та проаналізувати розвиток компетентнісного підходу в освіті України та зарубіжних країн, зокрема країн Європейського Союзу, в контексті застосування його до професійного навчання студентів економічних спеціальностей.

У ході застосування реформ в освіті задля інтеграції українських вузів у міжнародний освітній простір формується нове бачення освіти як такої, що має базуватись на компетентнісному підході, основу якого становлять такі поняття як "компетентність" та "компетенція" та їх співвідношення. Наведемо тлумачення цих понять за словником іншомовних слів. Компетентність – володіння знаннями, які дозволяють судити про що-небудь компетентно, висловлювати вагоме, авторитетне судження. Компетентний – (лат. *competens* (*competentis*) належний, спроможний) – знаючий, тямущий, обізнаний, досвідчений у деякій предметній області; який може за своїми знаннями або повноваженнями щось здійснювати, або приймати рішення, або судити про щось. Компетенція – (лат. *competentia* – що належить за правом) – коло повноважень якої-небудь особи чи установи; коло питань, у яких дана особа має знання, досвід [1].

До питань удосконалення систем освіти з позицій компетентнісного підходу науковці і практики розвинених країн звернулися на початку 1990-х років і це було пов'язане перш за все зі становленням розвиненої демократії у цих країнах, становленням у них громадянського суспільства та розвинених ринкових відносин [2].

Починаючи з середини 90-х років минулого сторіччя, питання компетентнісного підходу в освіті почали досить активно досліджуватись у цілій низці європейських країн. Скористаємось наведеною таблицею для більш широкого розкриття етапів розвитку КП в освіті країн ЄС [3]:

№	Дата і місце проведення	Зміст документа
1.	1996 р.	У доповіді Міжнародної комісії ЮНЕСКО "Освіта. Прихований скарб" (Доповідь Жана Делора) сформульовано 4 базових принципи розвитку освіти – навчись; пізнавати; робити; жити разом; жити, – які пізніше було названо глобальними компетентностями.
2.	1999 р. м. Болонья, Італія	Учасниками зустрічі узгоджена спільна заява "Європейський простір ВНЗ". Якість освіти визначена пріоритетним завданням її розвитку.
3.	2000 р. м. Лісабон, Португалія	Євросоюзом сформульована стратегія розвитку освіти: перетворення ЄС на конкурентоспроможне та соціально інтегроване європейське суспільство знань, формування знанневоорієнтованої економіки у світі, обґрунтовано ідею навчання протягом життя. Заплановано розробку "Європейської довідкової системи новітніх базових навичок для реалізації ідеї навчання упродовж життя".

4.	2001 р. м. Стокгольм, Швеція	Продовжено розробку стратегії ЄС щодо майбутніх завдань системи освіти і підготовки фахівців. Визначено три важливих завдання: - підвищення якості освіти в країнах ЄС; - спрощення доступу до всіх форм освіти протягом життя; - посилення відкритості системи освіти усього світу.
5.	2002 р. м. Барселона, Іспанія	Розглянуто документ "Освіта й підготовка в Європі: різні системи, спільні цілі до 2010 р." Затверджено план спільних дій на виконання Стокгольмської освітньої стратегії. Перелік базових навичок було розширено за рахунок збагачення їх "базовими компетентностями".
6.	2003 р. м. Берлін, Ні- меччина	Опубліковано фінальний звіт "Ключові компетентності для успішного життя та успішно функціонуючого суспільства".
7.	2005 р.	Єврокомісією розроблена спільна освітня платформа: "Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система" (документ затверджено Європарламентом та Радою Європи).
8.	11-12 травня 2006 р.	Конференція "Забезпечення якості у вищій професійній освіті та навчанні"
9.	22-25 жовтня 2006 р. Вільнюс	FEDORA Європейський конгрес "Поради та рекомендації в межах європейського простору вищої освіти"
10.	15-17 березня 2007 р. Словенія	Конференція "Університетське навчання впродовж життя і Болонський процес: від Болоньї до Лондона і далі"
11.	вересень 2009 р.	Опубліковано звіт "Key Data on Education in Europe 2009" в якому наголошується про навчання протягом життя, для досягнення ключових компетентностей, які не тільки дозволять молоді увійти в доросле життя, а й сформуєть професійні навички для подальшого самовдосконалення [4].
12.	грудень 2009 р.	Набув чинності Лісабонський договір, одним із напрямків якого є підтримання якісного розвитку освіти, шляхом набуття та вдосконалення ключових компетентностей [5].

Проаналізувавши таблицю, можна зробити висновок про те, що сучасне світове наукове бачення компетентісного підходу та ключових компетентностей пройшло певний етап розвитку і ступило на вищий щабель використання даного поняття в підготовці висококваліфікованих фахівців.

Сьогодні визначення поняття ключових компетентностей стосується не тільки питань змісту освіти, воно торкається всієї соціальної сфери суспільства, яке передбачає формування в молоді певних навичок для життя та діяльності. Саме компетентності розв'язують життєво важливі проблеми, оскільки дозволяють оперувати здобутими в школі знаннями, надають можливість застосовувати їх упродовж усього життя. Країни, що взяли участь у міжнародному проекті "DeSeCo", метою якого було визначити ключові компетентності, що впроваджуються в загальноосвітній школі та відповідають запитам сучасного суспільства, визначилися з переліком основних, ключових компетентностей, притаманних цим системам освіти. Наведемо приклади деяких з країн-учасниць.

Так, педагоги Австрії визначають такі ключові компетентності:

- предметна компетентність (subject-matter competence) — можлива в контексті передачі знань і незалежному оперуванні знаннями та їх критичним відбиттям;
- особистісна компетентність (personal competence) — розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних сильних і слабких сторонах, здатність до самоаналізу, динамічні знання;
- соціальна компетентність (social competence) — здатність брати відповідальність, співпраця, ініціатива, активна участь, динамічне знання. Це поняття передбачає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, уміння працювати в команді (що охоплює традиційне поняття робочої етики) та здатність спілкуватися;
- методологічна компетентність (methodological competence) — є вимогою для розвитку предметної компетентності. Означає гнучкість, самоспрямоване навчання, здатність до незалежного розв'язання проблем, самовизначення.

З огляду на вищезазначені поняття, в Австрії було розроблено новий навчальний план для середньої школи (1999 р.) та визначено п'ять основних галузей, що базуються на міжпредметному підході:

- мова та спілкування;
- людство та суспільство;
- природа й технології;
- творчість і дизайн;
- здоров'я й тренування.

Необхідно зазначити, що для впровадження поняття компетентностей та їх втілення в навчально-виховний процес педагогам було запропоновано будувати свою практику на міжпредметній роботі, орієнтацію на роботу в команді, індивідуалізації, проектноорієнтованій роботі.

У визначенні понять компетентностей бельгійські експерти виходять з визначення таких критеріїв, що їх характеризують:

- багатомірність (комбінація знань, поглядів, умінь і відносин);
- досяжність (різними змістовними обсягами, формально та неформально, свідомо та підсвідомо);
- прозорість (застосовність у різних контекстах і ситуаціях);
- багатofункціональність (для досягнення різних цілей, виконання різних завдань, розв'язання проблем).

Категорії розподілу компетентностей такі:

Соціальні компетентності:

- активна участь у житті суспільства, багатокультурний вимір;
- поняття рівних можливостей;
- комунікативні компетентності (зокрема наполегливість, уміння відповідати за себе);
- уміння співпрацювати.

Позитивне ставлення (здатність до позитивного ставлення, до довіри).

Здатність діяти та думати самостійно:

- компетентність в опануванні базами даних, ІКТ;
- компетентність у розв'язанні проблем;
- самокерування та саморегуляція (зокрема й почуття відповідальності);
- уміння критично мислити та діяти.

Мотиваційні компетентності:

- здатність до винахідництва та навчання.

Ментальна рухливість:

- творчість і винахідливість;
- гнучкість та адаптивність.

Функціональні компетентності:

- лінгвістичні компетентності;
- технічні компетентності.

У Фінляндії, згідно з фінськими авторами (Оттава, 1996), основні підходи до поняття ключових компетентностей дозволяють зробити такий їх розподіл:

- пізнавальна компетентність (знання та навички);
- уміння оперувати в умовах змін та мотивованість;
- соціальна компетентність (здатність до співпраці, розв'язання проблем, взаєморозуміння);
- особистісні компетентності;
- творчі компетентності (інноваційний підхід);
- педагогічні та комунікативні компетентності (здатність до оперування інформацією);
- адміністративні компетентності;
- стратегічні компетентності (орієнтація на майбутнє);
- уміння діяти паралельно в різних напрямках.

Що ж до Німеччини, то в результаті публічного обговорення за вищезгаданим проектом німецькі педагоги визначили шість типів фундаментальних компетентностей:

- інтелектуальні знання. Поняття передбачає навчання впродовж життя;
- знання, які можна застосувати (ситуаційний досвід, проектне навчання, розв'язання складних ситуацій, гнучка схема планування, дії та самоконтроль);
- навчальна компетентність (навчання навчатися);
- методологічні або інструментальні, ключові компетентності (застосування багатоваріантних, гнучких, високорозвинених конструкцій). Поняття охоплює також мовну компетентність медіа та ІКТ;
- соціальні компетентності (соціальне єднання, здатність розв'язувати конфлікти, співпраця, робота в команді тощо);

– ціннісні орієнтації (соціальні, демократичні та індивідуальні цінності, що досягаються завдяки вмінню жити в громаді та поділяти демократичні цінності). Ця категорія має бути забезпечена такими компонентами навчального плану: література, мистецтво, історія, музика, фізичне виховання.

Ключові компетентності, що їх ідентифікують педагоги Нідерландів, тісно пов'язані з визначенням загальноосвітніх цілей. Так, у Нідерландах визначено такі основні три цілі:

- розвиток особистості;
- розвиток відповідального громадянина;
- підготовка особистості до ринку праці.

Таким чином, виходячи з названих цілей, у країні було обговорено переліки компетентностей, ключовими серед яких було визначено:

- здатність до самонавчання;
- упевненість та вміння обирати напрямок розвитку;
- уміння діяти в різних ситуаціях, застосувати різні альтернативи для дії, грати різні ролі;
- уміння розв'язувати проблеми: застосовувати різні можливості, уміння обирати варіанти для вибору, вміння брати до уваги різні обставини;
- залучення: поважати інших, вміти порівнювати бути лояльним;
- участь: уміння співпрацювати та знаходити творчі рішення.

Окрім того, педагоги Нідерландів розрізняють компетентності для різних рівнів періодів життя та різних вікових груп. Так, у взаємозалежності навчання та роботи визначаються три переліки ключових компетентностей:

1. Змістовні компетентності (яких набувають переважно в школі і що спрямовані на вироблення індивідуальності здатності здійснювати різні типи робіт). Вони важливі, щоби бути обраним на роботу тощо.

2. Компетентності, важливі для здійснення майбутньої кар'єри (наприклад, навички менеджменту).

3. Компетентності для ефективного набуття нових здібностей. До них належать як основні академічні компетентності, так й аналітичні здібності та навички (творче й критичне мислення, здатність до навчання, уміння концентруватися, письмові й усні навички). Саме ці компетентності є важливими для ефективного навчання в школі та в досягненні подальших кроків у кар'єрі, саме там, де необхідно поповнити знання з метою відповідності потребам мати роботу, досягнення професійного росту та просування в суспільстві.

Оскільки основи успішної майбутньої кар'єри та професійного росту особистості закладаються в школі, педагоги Нідерландів вважають, що основи адекватної поведінки на ринку праці мають бути закладені та розвиватися передусім у початковій та середній школі. Базові вміння, до яких належать читання, письмо, математичні здібності, спільне розв'язання проблем, необхідно виробити ще в початковій школі та розвинути в середній і професійній. Основна та професійна школа мають розвивати одні й ті ж здібності по-різному. Як вважають педагоги, відповідальність за визначення, упровадження та контроль набуття ключових компетентностей має бути покладено на Міністерство освіти, культури та науки (Нідерланди) [6].

Сучасна педагогіка бачить вищевказані поняття в наступних тлумаченнях: компетентність – рівень досягнення компетенцій, компетенції – еталон досвіду дій, знань, вмінь, навичок, творчості, емоційно-ціннісної діяльності, який установлює суспільство. На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби: комплекс ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок. Варто наголосити на тому, що кожна країна має свої акценти в освітніх компетенціях, оскільки вони суттєво впливають на зміст та форму освіти, встановлюючи метафору або місію, як кажуть управлінці, освіти в державі [7].

Однією з головних причин трактування результату навчання в термінах компетентність та компетенція, і відповідно, введення компетентнісного підходу є його необхідність загальноєвропейською та світовою тенденцією інтеграції, глобалізації світової економіки, а зокрема, невпинно зростаючими процесами гармонізації "архітектури європейської системи вищої освіти", пов'язаними з Болонським процесом.

Поняття "Компетентнісний підхід" увійшло у вжиток порівняно недавно в зв'язку із потребою вирішення шляхів модернізації вітчизняної освіти. У своїх працях Л. Л. Хоружа розглядає компетентнісний підхід як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток основних компетентностей, які названо ключовими, а також предметними [3]. Мета компетентнісного підходу – забезпечення якості освіти. Компетентнісний підхід – це пріоритетна орієнтація на цілі – вектори освіти: самовизначеність, здатність до навчання, самоактуалізація, соціалізація і розвиток індивідуальності. Суть навчального процесу в умовах компетентнісного підходу – створення

конкретних ситуацій та всебічна підтримка дій, які безпосередньо впливають на формування певної компетентності та компетенцій.

На думку О. Е. Лебєдева, компетентнісний підхід в освіті – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організація навчального процесу і оцінки навчальних результатів. До числа таких принципів відносяться наступні положення [8]:

- мета освіти полягає в розвитку в осіб, які навчаються здатності до самостійного вирішення проблем у різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є і власний досвід;
- зміст освіти являє собою дидактично адаптований соціальний досвід вирішення пізнавальних, світоглядних, етичних, політичних і інших проблем;
- сенс організації освітнього процесу полягає у створенні умов для формування досвіду самостійного рішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, етичних і інших проблем, що становлять зміст освіти;
- оцінка освітніх результатів ґрунтується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих тими, хто вчиться на певному етапі навчання.

Слід зазначити, що модернізація освіти в професійній школі направлена на підготовку високоспеціалізованих фахівців, затребуваних на ринку праці. У зв'язку з цим найбільш часто сформована проблема полягає в невідповідності змісту сучасної освіти потребам сучасного ринку праці. У свою чергу, Н. С. Веселовська вважає, що саме компетентнісний підхід зможе привести у відповідність професійну освіту і потреби ринку праці, оскільки даний підхід пов'язаний із замовленням на освіту з боку працедавців – тих, кому потрібен компетентний фахівець. А це можливо тільки тоді, коли освіта стає особливо значущою діяльністю студента. Таку освіту неможливо "дати", вона поповнюється тільки в процесі самостійної роботи студента. Компетентнісний підхід – це підхід, що акцентує увагу на результатах освіти, які визнаються вагомими за межами системи освіти, причому як результат розглядається не об'єм засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях [9].

Важливе місце в реалізації компетентнісного підходу належить технології саморегульованого навчання і розвиваючим технологіям освіти. До них відносяться:

- когнітивно орієнтовані технології: діалогічні методи навчання, семінари-дискусії, проблемне навчання, когнітивний інструктаж, когнітивні карти, інструментально-логічний тренінг, тренінг рефлексії та ін.;
- дієво орієнтовані технології: методи проектів і направляючих текстів, контекстне навчання, організаційно-дієві ігри, комплексні (дидактичні) завдання, технологічні карти, імітаційно-ігрове моделювання технологічних процесів і др.;
- особистісно орієнтовані технології: інтерактивні і імітаційні ігри, тренінги розвитку, розвиваюча психодіагностика і ін.

Отже, підводячи підсумок вищевказаного, можна сказати, що компетентнісний підхід є одним із перспективних підходів у покращенні та модифікації змісту освіти. Він полягає в прищепленні та розвитку у студентів набору ключових компетенцій, які забезпечують якісне виконання професійних обов'язків. А компетенція і є нічим іншим, як здатністю людини реалізовувати на практиці свою компетентність, а сукупність методів, за допомогою яких вона це може здійснити, і є основою компетенції.

Випускник ВНЗ повинен вміти використовувати отримані під час навчання знання, вміння та навички в буденних та швидкоплинних ситуаціях в професійній діяльності. Компетентність є однією із найважливіших характеристик спеціаліста, який готовий до відповідального та ефективного самостійного виконання власних обов'язків як фахівця в певній галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Смирнов Е. И. Дидактическая система математического образования студентов педагогических вузов: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. – Ярославль, 1998. – 389 с.
2. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: "К.І.С.", 2003. – С. 13-43.
3. Хоружа Л. Л. Компетентнісний підхід в освіті: ретроспективний погляд на розвиток ідеї // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: Збірник наукових праць / Редкол.: І. Д. Бех, З. Ф. Сівєрс, Е. В. Белкіна та ін. – К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2007. – № 7. – С. 178-184.
4. Key Data on Education in Europe 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/105EN.pdf
5. Explaining the Treaty of Lisbon [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm

6. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Журнал "Директор школи. Україна". – Видавництво "Плеяди". – № 3-4 (2005). – С. 4-33.
7. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: Монографія. – Х.: Факт, 2005. – 360 с.
8. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3-12.
9. Веселовская Н. С. Компетентностный подход в образовании – основа подготовки высококвалифицированного специалиста. – М.: Педагогическое Общество России, 2002. – 352 с.

Матеріал надійшов до редакції 18.12. 2009 р.

Пархомец В. А. Компетентностный подход як фактор модернизации содержания подготовки экономистов.

В статье рассмотрено развитие компетентностного подхода в образовании Украины и зарубежных стран, в частности стран Европейского Союза, в контексте применения его к профессиональному обучению студентов экономических специальностей. Раскрыто содержание компетентности как одной из важнейших характеристик специалиста, который готовый к эффективному выполнению собственных обязанностей как специалиста в определенной области.

Parkhomets' V. A. Competence Approach as a Factor in the Modernization of the Content of the Economists Training.

The article discusses the development of competences in education in Ukraine and abroad, including the European Union in the context of its application to professional teaching students of economic specialties. Disclosed is the content of competence as one of the most important characteristics of the specialist who is prepared to effective implementing of their obligations as a specialist in a particular industry.